

PHILOSOPHICAL SCIENCES

УДК 27-47

ЦІННІСНІ АСПЕКТИ ПРОСВІТНИЦЬКОЇ МІСІЇ ХРИСТИЯНСЬКОЇ ЦЕРКВИ В УМОВАХ СУСПІЛЬНОЇ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Кислий Анатолій Олександрович

д.філос.н., доцент,
професор кафедри філософії та культурології
Національний університет
«Чернігівський колегіум» ім. Т. Г. Шевченка
м. Чернігів, Україна

У статті розглядається актуальне та дискусійне питання ціннісного потенціалу християнського просвітництва у сучасному суспільстві. Проаналізовано основні підходи до розуміння ролі та значення християнської моралі для вирішення проблем сьогодення, викликаних суспільним хаосом та втратою цілепокладючих основ життя людини. Зроблено висновки про багатосторонню діяльність християнських церков, яка не завжди містить ціннісно-моральний потенціал для консолідації суспільства, а, спотворюючи християнські ідеали, виступає дестабілізуючим суспільним фактором.

Ключові слова: просвітницька місія, християнська мораль, християнські цінності, релігійна освіта, служіння Церкви.

Актуальність теми дослідження зумовлена суттєвими трансформаціями в усіх сферах сучасного суспільства і, перш за все, духовній. Кардинальні соціальні, економічні, політичні та культурні зміни, що розпочали свій відлік на початку нового тисячоліття, нині досягли своєї повноти невизначеності, пов'язаної з загостренням суспільного конфлікту, викликаного військовою агресією Російської Федерації проти мирного народу України, що має світові

масштаби. В таких умовах зумовлюється необхідність не лише пошуку надійного цілепокладаючого вектору життєдіяльності, взаємодії та взаємовпливу людини та суспільства, а й виявлення ціннісного потенціалу християнської релігії як однієї з найдавніших форм прояву суспільної активності людини, що розкривається на багатьох стадіях розвитку людства.

Безперечно релігія була і залишається одним із найважливіших факторів соціальних процесів, концентруючи увагу на головній цінності людини – її життя як дару божого, як невід’ємного атрибуту можливості людини бути. Усе це створює передумови для вирішення фундаментального питання усієї людської історії – формування ціннісних координат та духовно-моральних орієнтирів людини у нинішній соціальній дійсності та для соціального майбутнього.

Нині відчувається суттєвий поворот у напрямку пошуку духовних начал не лише у глибоко метафізичних істинах, а й визначення можливих шляхів духовного розвитку суспільства, актуалізованих діяльністю християнської Церкви у царині формування ідеалів суспільного буття та особистого самовизначення. Формування нових суспільних цінностей в сучасному світі, детермінованих християнською релігією та Церквою, є досить актуальними та дискусійними як у світській, так і в релігійних сферах [1]. Адже християнська Церква як один із найвпливовіших суспільних інститутів має суттєвий досвід служіння людству, реалізуючи своє покликання та виконуючи власну просвітницько-виховну місію, яка є ціннісно-значимою за можливістю впливати на формування суспільних ідеалів.

Сучасні християнські мислителі особливо стурбовані вирішенням питання ефективності місійного покликання, що реалізується в лоні церковного служіння та через надання релігійної (богословської) освіти та виховання у всіх їх можливих формах і модифікаціях. Його основою, наголошують богослови, є проповідь духовно-моральних ідеалів відповідно до реалій сучасного життя у формі діалогу з найширшою суспільною аудиторією.

Грецький богослов П. Васіліадіс цінності просвітницької місії Церкви пов'язує з ґрунтовним, послідовним, дієвим, результативним й істинним служінням на місцевому та світовому рівні. На його думку, відстояти та забезпечити такий процес для Церкви, і суспільства взагалі, зможе лише повноцінний розвиток і вдосконалення богословської освіти [2]. Адже, опираючись на дослідження доктора богослов'я П. Пеннера «Навчіть всі народи» [3], можна стверджувати, що сучасні суспільні виклики вимагають і нового місіонерського мислення. Його основою, на думку автора, повинні стати вдосконалення, розвиток і відтворення системи богословської освіти в умовах нинішньої місіонерської ситуації. Такі висновки важливі, перш за все, для українського суспільства, яке має значні успіхи у розвитку богословської освіти та християнського місіонерства на пострадянському просторі. Місія християнського просвітництва у поєднанні з навчанням та вихованням розуміється як виконання і продовження справи та волі Ісуса Христа і поширення свого вчення учням. Вона полягає не лише у переданні та засвоєнні певних інтелектуальних і моральних чеснот, а, у першу чергу, у пізнанні ідеалу Добра як цілого, що відображає божественне начало. Адже уся біблійна історія є підтвердженням важливості формування у свідомості людини місії Бога на Землі у боротьбі зі злом. Концептуалізація такої боротьби у сучасній богословській думці створює надійну основу для нових стратегій місіонерської роботи християн.

Мета та ціннісний потенціал служіння та просвітницької місії усіх християнських церков закладений у повчанні Ісуса Христа: «Тож ідіть, і навчіть всі народи, хрестячи їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа, навчаючи їх зберігати все те, що Я вам заповів і ото, Я перебуватиму з вами повсякденно аж до кінця віку! Амінь» Мт. 28: 18-20. Ісус попередньо запрошує своїх учнів слідувати за ним – вирушати у довгу і складну, аж до відречення від світу цього, дорогу пізнання Божої істини. Відтоді за учнями Христа і за усією Церквою постало завдання передати суть вчення усім людям. Отже і заповідана місія Церкви

полягає у тому, щоб служити усім людям, плекати у їхніх душах усвідомлення того, що кожен є членом Церкви Христової.

Нині церкви мають своє осібне виключне бачення суті християнської місії. Для православних церков, що, перш за все, дбають про свою віроповчальну традицію, історію, народ і територію, не характерний широкий прозелітизм. Сучасна Католицька Церква приділяє місіонерству значну увагу, але, усвідомлюючи уроки минулого, вважає, що кожна епоха має свої виклики для здійснення місії Церкви. Для протестантизму місіонерство характерне у всіх його проявах: від широкого застосування сучасних інформаційних засобів та практики індивідуального проповідування «від будинку до будинку», до створення різних, в тому числі навчальних, інститутів для спеціального вишколу свої місіонерів та працівників.

Протестанти у царині організації, проведення та отримання результатів просвітництва мають значні результати. Досліджуючи ключові проблеми сучасного протестантського богослов'я, Р. Соловій стверджує, що нині змінюється сама концепція «місіонерської церкви». Тобто «християнська місія розглядається не як один із багатьох видів діяльності Церкви, а як фундаментальна причина її існування» [4. с.76-77]. Попередньо він звертається до висновків Ю. Мольтмана, який доводить, що сучасну еклезіологію слід скорегувати у питанні діяльності Церкви як місії. Він стверджує, що не місія походить від Церкви, а навпаки – місія Христа створює Церкву. Служба та проповідь Церкви спрямовується не лише на просвітлення і зміцнення віри християн, а передбачає усі напрямки діяльності, орієнтовані на несення Слова Божого для кожного і для всіх, в тому числі невіруючих [5].

Православна Церква здійснює своє служіння людям, враховуючи свою ієрархічну структуру, що передбачає єдине служіння, в якому кожен з «чинів» і членів: священство, миряни, а також ченці і черниці як особливий чин в єдиному тілі Христової Церкви – беруть участь по-своєму. Головним покликанням усіх християн – від єпископів до мирян – є сповіщення Божої Істини як послідовників апостолів, що викладали вчення Христове. Всупереч

цьому, висуваючи на перший план євангельську проповідь, єпископи як хранителі й проповідники цієї ж істини, що покликані нести людям Євангеліє, отримавши апостольське наступництво, аж ніяк не прагнуть звести своє служіння до місіонерства [6].

Останнім часом просвітницька місіонерська діяльність в значній мірі стала залежати від активної позиції мирян. Все більше ієрархи і духовенство вкладають свої функціональні обов'язки в руки мирян, забезпечуючи виконання свого покликання через роботу катехизатора, педагога, соціального працівника, того, хто працює з молоддю чи розвиває діалог Церкви та суспільства, несе людям уявлення про красу євангельського морального ідеалу.

На окрему увагу заслуговує ідеалізація в православ'ї монастирського способу життя. Наголошується на актуальності організації не тільки духовного подвижництва ченців, а й поєднання духовних пріоритетів із ідеалами, які можуть стати прикладом для світського життя в площині створення правильної системи цінностей та координат соціального розвитку та господарської активності [6]. Беручи за приклад для сучасного суспільства цінності монастирських правил організації господарського життя у поєднання з духовним подвигом ченців, що здатний впливати на навколишній світ як приклад святості, постає питання: як поєднати духовну домінанту життя християнина з безперечними сучасними досягненнями у сфері економіки, культури, розвитку громадянського суспільства? І в цьому питанні відповідь християн різних конфесій буде діаметрально протилежною.

Очевидно, що фундаментальною основою просвітницької місії християнських церков є поняття «моральний ідеал». Зупинившись окремо на цьому питанні, можна говорити не просто про сутність загальнолюдського розуміння добра, совісті, справедливості і т. д., а про вищі прояви любові, готовності до самозречення і самопожертви, смирення, лагідності, милосердя, чистоти, які відкриваються у Святому Євангелії і перевірені тисячолітньою людською історією. У християнстві моральна тема досягає свого апогею, усі

найвищі християнські заповіді органічно пов'язані з моральним ідеалом особистого та суспільного життя.

Реагуючи на виклики часу, які свідчать про стрімкі процеси стиснення світу, домінування постмодерної секулярної парадигми, поширення полікультурного співтовариства та плюралізму поглядів, християни вказують на нові виклики та небезпеки для Церкви і суспільства. Тому для можливості якісного продовження широкого морально-орієнтованого діалогу із суспільством, у якому Церква покликана брати участь у силу внутрішньо-властивого їй прагнення сприяти загальному благу, повинні бути відчутними та видимими кроки для досягнення мети у світі, що швидко змінюється. Адже йдеться про благо не тільки в межах окремого суспільства, а й людства загалом, що диктується універсальним характером як християнства взагалі, так і християнського морального ідеалу зокрема.

Гармонійний діалог сучасного суспільства і Церкви відбувається в умовах, де дійсно можуть перетинатись та прагнути до співробітництва зовні різні цивілізаційні полюси, але сутнісно-єдині у сприйнятті моральних цінностей, які мають абсолютний та універсальний характер. Полікультурність у самому широкому значенні як даність та основна характеристика суспільного буття, для якої властиві сплетення, взаємозалежність та взаємопов'язаність існування спільнот, вимагає побудови такого модусу взаємодії, який породжував би не зіткнення та протистояння, а партнерство та взаємозбагачення. Безперечно у такому процесі про свої наміри повинна означити Церква як суспільний інститут, розпочинаючи не з абстрактних ідей та побажань, а з практики та можливості реагувати на цілком конкретні, актуальні суспільні проблеми у сенсі можливості їх вирішення на спільне благо усіх учасників.

Своє служіння і покликання християнські церкви вбачають у наявності потужного морально-ціннісного арсеналу істин, що можуть бути джерелом внутрішніх духовних потенціалів людини, спроможних підживлювати нинішній соціальний розвиток. Духовне життя людини як суспільної істоти

реалізується і розвивається не в ізоляції від інших, а лише в тісному зв'язку з іншими особами. Тому лише у комунікації і спілкуванні, у відкритому суспільному вираженні взаємозв'язків найкраще перевіряється ціннісна результативність просвітницької місії Церкви.

Відомий сучасний філософ і богослов Христос Яннарас, осмислюючи положення християнської релігії у Східній Європі з позиції західноєвропейського мислення і способу життя, стверджує, що «християнські церкви і конфесії відіграють в посткомуністичній Європі маргінальну роль. Навіть у релігійно активних народів їх релігійність зводиться до суто приватних сторін життя. Вони черпають з релігії особисті «переконання» і етику індивідуальної поведінки, але не зміст і порядок своїх потреб»[7]. Він констатує про поступовий ухил в напрямку панування споживацької культури. При цьому церкви, усе більше орієнтуються на «модернізацію» своєї культової практики, а не на створення такого духовно-ціннісного продукту, що міг би забезпечити фундаментальні потреби суспільства, стати таким соціальним ідеалом, який би був творчим стимулом для різного роду суспільних та міжособистих відносин. Христос Яннарас занепокоєний тим, що Церква до кінця не усвідомлює сучасну антропологічну деградацію і продовжує підживлювати ілюзію, що усі проблеми можна вирішити, застосовуючи досвід, який дозволив досягати успіхів раніше, часто повертаючись до старих патріархальних форм організації життя людини. Він стверджує, що ні ідеологія, ні мораль, ні страх не матиме перспектив для такої Церкви. Проголошуючи соціальний розвиток як домінанту, побудовану на відносинах живого спілкування у парафії і єпархії, потрібна радикальна зміна еклезіологічних поглядів християн. При цьому більшість християнського світу не готова до будь-якого форсування подій та вважає неприпустимим зміну своїх принципів, для встановлення та історичного закріплення яких потрібні були століття [7].

Просвітницька місія церков відбувається в лоні науково-богословської дискусії з найбільш актуальних питань сучасного церковного та суспільного життя. Її фундаментом безперечно є духовно-релігійна освіта, що спрямована

на підготовку як викладацько-богословського кола, так і надання власне знань з основ християнської моралі широкому суспільному загалу найрізноманітнішими способами і методами від богословської академії, факультету, недільної школи до проповіді священника. Зрозуміло, що ефективність просвітницької та виховної місії Церкви напряду залежить від використання сучасних інноваційних досягнень у різних галузях знань, як світських, так і богословських [8, с.76].

Однією з перешкод на шляху повернення довіри до християнської просвіти, на думку І. Майєндорфа, є суттєві суперечності між церковною еклезіологією і очевидно реальністю повсякденного життя людини. Безупинні глобалізаційні процеси не лише познайомили і окрему людину, і християнську спільноту із результатами сучасної цивілізації, а й свідчать про те, що вони активно переймають досвід західної політики, економіки, культури тощо [9]. Тому просвітництво, в деякому сенсі, може і повинне внести щось свіже у духовні начала життя, оновити християнське вчення. Священна місія Церкви повинна полягає не в притягненні та прив'язуванні до себе людей, а в її відкритості до світу, суспільства, родини, окремої людини.

Сьогодні усім авторитетним християнським проповідникам і богословам доводиться мати справу з сучасним широким розмаїттям світських упереджень сучасних людей. Тому, пояснюючи Святе Письмо та Святе Передання, місіонерам доводиться звертатися переважно до особистого життєвого досвіду, а не до розуму аудиторії. При цьому існуючі розбіжності в поглядах на ціннісні виміри просвітницької діяльності мають як богословську основу, так і апелюють до вимог сучасного суспільства. Наприклад, самотність культура і політика у Східній Європі знаходиться лише на стадії пристосування до сучасних постмодерних викликів. Оскільки суспільні зміни у багатьох країнах Східної Європи знаходяться у різних фазах переходу та етапах формування сучасного суспільства, то для них характерні соціальні конфлікти, непорозуміння, протести і, навіть, війни. Найбільш яскравими прикладом прагнення до подолання старого соціального статус-кво на користь більш

гнучких і плюралістичних демократичних соціальних структур сьогодні є боротьба українського народу за свою свободу в умовах жахливої війни, спричиненої ідеологією «Російського світу» та імперської політики Російської Федерації за активної підтримки Російської православної церкви, перш за все, в особі Патріарха Кирила.

Російська православна церква, заявляючи про небезпеку моральному добробуту та існуванню європейського континенту взагалі від тріумфальної ходи секулярної ідеології у суспільному житті, що веде до появи ганебних явищ, оголосила практично грандіозний хрестовий похід проти цінностей, які були запропоновані західною демократією та підтримані українським громадянським суспільством. Проголошуючи боротьбу християнства проти права мотивувати свої вчинки у суспільному просторі особистими релігійними міркуваннями, православне пастирство фактично розпочало хвилю боротьби проти релігії як приватної справи.

Нинішні реалії життя в Україні, які глибоко унаочнили всі грані можливості знищення засобами війни людини і суспільства, яке заявило про прагнення цивілізованого розвитку, для якого базовими є забезпечення свобод, свідчать про зростання можливостей окремої особи, яка може задіяти максимуми антигуманних засобів заради задоволення особистих амбіцій. Концептуальні ідеї та заяви ієрархів РПЦ про благі наміри діяльності Церкви, освяченої патріархом як священної місії в Україні з підтримки наймерзеннішого породження людини – війни, не тільки, м'яко кажучи, не узгоджуються з морально-ціннісними ідеалами християнства, а й здоровим глуздом. Тут можна стверджувати, що найближчим часом не лише християнський світ, а людство у цілому повинне переосмислити та дати реальну об'єктивну оцінку «ціннісних» ідеалів «Російського світу», які засобами просвіти поширюються в сучасному цивілізованому світі. Адже Церква переступила усі межі можливого співвіднесення свободи людини із моральними нормами, поглибила проблему, яка в останні роки неодноразово

ставала предметом уваги з боку різних суспільних сил у контексті подолання внутрішньо-суспільного конфлікту.

Отже, просвітницько-виховна місія церков здійснюється через соціальне служіння, спрямоване на духовне оздоровлення людей і їх суспільного життя на основі тих суспільних ідеалів, які вони несуть у собі. Спроби складного та суперечливого процесу поширення християнських духовних цінностей в суспільстві матимуть успіхи для сучасного і майбутнього розвитку соціальної царини, означивши координати позитивних соціальних змін, акцентуючи увагу на вирішенні різних соціальних проблем сьогодення і на перспективу. Побудова та поширення цінностей соціального ідеалу в умовах культурно-релігійного синтезу ускладнюється конфесійними особливостями позиціонування Церкви та максимального збереження власної канонічної ідентичності в глобалізованому світі.

Поряд з цим Християнська Церква, пропонуючи власні високо гуманні резерви, може виступати і як спотворюючий реальність, дестабілізуючий суспільний фактор. Тому перед нинішнім суспільством постає нелегка відповідальність – дати адекватну оцінку діяльності окремих церковних інституцій, готових претендувати на особливе трактування християнських цінностей в особистому та суспільному житті, викривляючи позитивний потенціал християнських церков у консолідації суспільства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Кислий А. О. Суспільний ідеал у сучасному християнстві: монографія. – Чернігів : Десна Поліграф, 2020. – 348 с
2. Вассилиадис П. Эсхатологическая экклезиология: выходя за пределы традиционной евхаристической экклезиологии. URL: https://www.gumer.info/bogoslov_Buks/bogoslov/Article/Vas_EshEkk1.php
3. Пеннер П. Научите все народы: Миссия богословского образования, Санкт-Петербург: Библия для всех, 1999. – 335 с.
4. Соловій Р. Виникаюча церква. Черкасы: Коллоквиум, 2014.–328 с.

5. Moltmann J. The Church in the Power of the Spirit, Minneapolis: Fortress Press, 1993. –10
6. Иларион Митр. Волоколамский. Патриарх Кирилл о служении Церкви в мире. URL: <http://p2.patriarchia.ru/2019/08/20/1237696204/Illarion.pdf>
7. Яннарас Х. Церковь в посткоммунистической Европе, 1998. URL: <https://lib.pravmir.ru/library/readbook/332>
8. Стамулис И. Православное богословие миссии сегодня, Москва: Православный Свято-Тихоновский Богословский институт, 2003. – 448 с.
9. Мейендорф И. Живое Предание: Свидетельство Православия в современном мире. URL: <https://lib.pravmir.ru/library/readbook/3292#>